

Ks. WOJCIECH GÓRALSKI, *Consensus facit nuptis (D.50,17,30 – Ulpianus). Wybrane wyroki Trybunału Roty Rzymskiej z 2023 roku w sprawach nullitatis matrimonii pochodzących z Polski*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2025, ss. 202.

DOI: <https://doi.org/10.18290/rnp25354.8>

Książd prof. dr hab. Wojciech Góralski w swojej monografii z 2025 r. zainteresował dość aktualnym i ważnym zagadnieniem nie tylko dla teoretyków kanonicznego prawa małżeńskiego, ale również dla pracowników kościelnego wymiaru sprawiedliwości. Dyspozycja prawna kan. 1057 § 1 KPK wskazuje na fundamentalną zasadę kanoniczną, która była już znana prawu rzymskiemu, a mianowicie *consensus facit nuptias*. Oznacza, że niezdolność konsensualna powoduje nieważność małżeństwa i żadna ludzka władza nie może uzupełnić wyrażonej zgody. Już we wstępie Autor zauważa, że w prawidłowym orzekaniu w sprawach *nullitatis matrimonii* przez trybunały niższych stopni jurysdykcji z pomocą przychodzi orzecznictwo Trybunału Roty Rzymskiej. W myśl kan. 9 oraz art. 200 § 1 Konstytucji apostolskiej papieża Franciszka *Praedicate Evangelium*, orzeczenia Roty Rzymskiej stanowią uzupełniające źródło prawa.

Książka ks. prof. Wojciecha Góralskiego jest prezentacją dwunastu wybranych i niepublikowanych jak dotąd wyroków Roty Rzymskiej z 2023 r. Choć Autor ani we wstępie, ani w zakończeniu *expressis verbis* nie wskazuje, jaki jest cel publikacji, to z całą pewnością można stwierdzić, że jest nim przybliżenie judykatury Roty Rzymskiej, która we wszystkich zaprezentowanych wyrokach z Polski zakwestionowała je, a po przeprowadzeniu ponownie instrukcji dowodowej i nowej ekspertyzie biegłych orzekła nieważność zawartego małżeństwa. Przedstawione przykłady spraw nie tyle mogą, ile bardziej ukazują wzorce przeprowadzenia procesów małżeńskich. Z całą pewnością służyć będą pomocą nie tylko pracownikom sądowym, ale także adwokatom kościelnym, którzy będą mogli znaleźć w tej publikacji właściwą ścieżkę obrony.

Praca została usystematyzowana w dwunastu rozdziałach, w których Autor analizuje poszczególne wyroki Roty Rzymskiej według znanego czytelnikom z poprzednich wydań, schematu: 1. motywy prawne, 2. motywy faktyczne oraz 3. uwagi do wyroku.

W rozdziale I został zaprezentowany wyrok c. Mejí Yáñez z 7 lutego 2023 r., który dotyczy niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK) po stronie pozwanej. Odnosząc się do motywów prawnych, Autor przypomniał

czytelnikowi, że zdolność po podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich odnosi się do trzech istotnych dóbr małżeńskich: wierności, potomstwa i nierozzerwalności. Nie ulega wątpliwości, dodaje, że żadne małżeństwo nie może być zawarte z powodu niezdolności do podjęcia obowiązku dotyczącego dobra małżonków albo zrodzenia potomstwa, który z powodu anomalii psychoseksualnej lub osobowości nie może przekazać drugiej stronie daru z siebie samego. Z kolei w motywach faktycznych redaktor orzeczenia wskazał na konieczność zbadania środowiska rodzinnego, w którym strony dojrzewały i które miało niekorzystny wpływ na rozwój ich osobowości. W uwagach do wyroku ks. Góralski zauważa, że decydującym momentem o uznaniu nieważności małżeństwa było powołanie kolejnego biegłego, który na podstawie akt sprawy jednoznacznie wskazał daleko posunięty defekt osobowości nie tylko u pozwanej, lecz także u powoda. Znamienne było krytyczne odniesienie się eksperta rotalnego do opinii biegłej występującej w pierwszej instancji, która nie dostrzegła żadnych elementów upoważniających do przyjęcia istnienia niezdolności wypełniania istotnych obowiązków małżeńskich.

Rozdział II opracowania jest największy. Liczy bowiem 22 strony. Autor odnosi się tu do wyroku c. Da Costa Gomes z 1 marca 2023 r. w sprawie wykluczenia dobra potomstwa (kan. 1101 § 2 KPK) i podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK). W intrygującym skądinąd dla czytelnika rozdziale ks. Góralski dość dokładnie wyjaśnia, że tytuł nieważności *exclusio boni prolis* to jeden z rodzajów symulacji częściowej zgody małżeńskiej, co oznacza świadome zafałszowanie małżeństwa, stanowiące przeciwieństwo prawdziwej zgody małżeńskiej. Nieważność takiego małżeństwa wynika z samego prawa naturalnego. W uwagach do wyroku Autor publikacji stwierdził, że decydującym argumentem za nieważnością małżeństwa było powołanie biegłego rotalnego – w sytuacji gdy biegły w pierwszej instancji nie dostrzegł żadnej patologii u powoda. Biegły rotalny, bazując na aktach spraw, stwierdził szereg obiektywnych przesłanek, wskazujących na niezdolność rozumienia i rozeznawania istotnych obowiązków małżeńskich. Ponadto u powoda dostrzegł zaburzenie osobowości typu dysocjacyjnego, co stało się momentem przełomowym w sprawie.

Interesujące spostrzeżenia Autora zostały również zaprezentowane w rozdziale III, w którym analizuje wyrok z 21 marca 2023 r. c. Bunge, dotyczący poważnego braku rozeznającego (kan. 1095, 2° KPK) i niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK). Autor publikacji przypomina czytelnikowi, przywołując motywy prawne, że rozeznanie oceniające odnosi się do zdolności oceny, rozważenia racji i motywów za i przeciw działaniu lub wykluczeniu. Wcale nie chodzi tu o sąd spekulacyjny, lecz praktyczny i konkretny (*practico-practicum*). Powinien on być proporcjonalny w stosunku do znaczenia celu lub dobra, którego się pragnie. W uwagach do wyroku ks. Góralski podkreślił, że u sędziów rotalnych od razu wzbudziła zastanowienie opinia biegłej, która nie dostrzegła u powoda żadnych symptomów *incapacitas asumendi*, a jedynie trudności w nawiązywaniu głębszych relacji międzyosobowych. Sędziowie rotalni uznali, że twierdzenia biegłej stoją w sprzeczności z całością kształtem innych dowodów. Opinia biegłej spotkała się z gruntowną krytyką eksperta

rotalnego, który dysponował jedynie aktami sprawy. W swojej opinii ekspert uznał u mężczyzny niedojrzałość zakłócającą i pozbawiającą go zdolności do nawiązywania dojrzałych relacji międzysobowych.

Kolejny wyrok, zawarty w rozdziale IV, zawiera analizę wyroku c. Bunge z 28 marca 2023 r. dotyczący niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK). W motywach prawnych została przywołana znana już zasada prawa kanonicznego, która stanowi, że nieważność małżeństwa z tytułu niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich musi istnieć przynajmniej w okresie zawierania małżeństwa. Taka anomalia *per se* nie dotyczy zdolności intelektualnej, ponieważ kontrahent może mieć wystarczające używanie rozumu, lecz brak mu zdolności do wypełniania swej funkcji w małżeństwie. Utrwalona praktyka orzecznictwa rotalnego wskazuje, że w tego rodzaju przypadkach konieczna jest opinia biegłego. Jego zadaniem jest określenie natury, pochodzenia i ciężkości zaburzenia. Natomiast wpływ zaburzenia na wypełnianie obowiązków małżeńskich należy wyłącznie do sędziego. Potwierdzeniem tego jest fakt, że sędzia rotalny odrzucił opinię biegłego przedstawioną z urzędu w drugiej instancji, w której nie uznawał u pozwanego *gravis defectus discretionis iudicii*.

Szczególne zainteresowanie budzić może analiza wyroku c. Jaeger z 20 kwietnia z 2023 r. dotycząca niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3°). Analiza tego wyroku zawarta w rozdziale V jest jedną z krótszych, liczy bowiem 10 stron (82-91). Odnosząc się do orzeczenia, Komentator przywołuje Magisterium Kościoła, który stanowi, że ten, kto nie jest zdolny przekazać siebie albo przyjąć drugiego w celu ustanowienia małżeństwa, jest niezdolny do zawarcia tego małżeństwa. W uwagach do wyroku prof. Wojciech Góralski podnosi duszpasterskie odniesienie się do stron procesowych. W tym właśnie kontekście należy rozumieć stwierdzenia w wyroku rotalnym, odnoszące się do okresu, w którym zapadło orzeczenie w pierwszej instancji.

Analiza niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK) oraz wykluczenia małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) została zawarta w rozdziale VI, w wyroku c. Da Costa Gomes z 11 maja 2023 r. W uwagach do prezentowanego wyroku ks. Góralski, co nie jest zaskoczeniem, dość wyraźnie wyjaśnia czytelnikowi, że turnus rotalny nie powołał biegłego, uznał bowiem, że stosownie do kan. 1678 § 3 KPK i art. 203 § 1 DC nie było takie potrzeby. Turnus rotalny w wyroku stwierdził nieważność małżeństwa na podstawie dogłębnej analizy zebranych dowodów w pierwszej instancji. Ponadto sędziowie nie podzielili spostrzeżeń biegłej, jakoby pozwany był dotknięty anomalią osobowości, która jednakże nie powodowała podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich.

Podobny wyrok znaleźć można w rozdziale VII publikacji. Przedmiotem analizy w tym rozdziale jest wyrok c. Milite z 5 lipca 2023 r. dotyczący niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK). W motywach prawnych ponens stwierdził, że niezdolność do podjęcia zgody małżeńskiej niekoniecznie musi wiązać się z jakąś patologią. Choć wyrażenie „natury psychicznej” nie wymaga, aby

przeszkodą była choroba umysłowa *sensu stricto*, wystarczy bowiem zaburzenie wynikające z przyczyny psychicznej, jak niedojrzałość afektywna, anomalia osobowości, nerwica, histeria, byleby stała na przeszkodzie zdolności do podjęcia obowiązków małżeńskich. Wśród różnych zaburzeń występuje również tzw. nerwica neurotyczna, która postrzegana jest jako „choroba funkcjonalna systemu nerwowego”. To właśnie stwierdzenie nerwicy neurotycznej przyczyniło się do orzeczenia nieważności małżeństwa, którego nie mógł podjąć sąd kościelny w pierwszej instancji. Niemalą rolę w tej sprawie odegrali świadkowie, którzy potwierdzili „odbiegający od normy” sposób zachowania mężczyzny wobec żony.

Równie interesujące są rozważania Autora poświęcone niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK), o czym stanowi wyrok c. Monier z 17 lipca 2023 r. Autor podkreśla znaną już prawdę, że małżeństwo powstaje przez zgodę stron, którą mogą wyrazić jedynie osoby do tego zdolne, mające właściwą intencję i pełną wolność, tak od zewnątrz, jak i do wewnątrz. Zwraca przy tym uwagę, że przekazanie siebie i przyjęcie drugiej strony wymaga zdolność psychicznej, w tym wystarczającego używania rozumu, proporcjonalnego rozeznania oceniającego oraz zdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W uwagach prawnych sam Autor podkreśla zwięźle ukazanie przez ponensa rotalnego istoty „przekazania i przyjęcia samych siebie” przez kontrahentów mających zdolność psychiczną, określoną *implicit* w kan. 1095, 1-3 KPK. Ponadto sędziowie rotalni nie widzieli potrzeby uzupełnienia instrukcji dowodowej przez wrócenie się o ekspertyzę biegłego.

Wyrok c. Da Costa Gomes z dnia 18 lipca 2023 r. dotyczący niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK) i poważny brak rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2° KPK) i stanowi znaczącą dla praktyki sądowniczej analizę niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich. W uwagach do wyroku ks. Wojciech Góralski podkreśla trafny wniosek patronki powoda o uwzględnienie również tytułu *gravis defectus discretionis*. Godny uwagi jest również fakt, że wspomniany defekt nie musi mieć postaci klinicznej, wystarczy, aby był efektem podmiotu o słabej konstrukcji osobowej i ujemnie wpływał na władzę dokonywania oceny.

Rozdział X odnosi się do niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK) oraz do poważnego braku rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2° KPK). Podstawą tej analizy stanowi wyrok c. Jaeger z 19 lipca 2023 r. W motywach prawnych turnus rotalny podkreśla, że sędzia w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa musi wydać wyrok oparty na dowodach. W porządku kanonicznym obowiązuje zasada swobodnej oceny dowodów przez sędziego, który niekoniecznie musi dać wiarę w wyroku stanowczym w stosunku do wszystkich i poszczególnych relacji przedstawieniowych przez strony. O pożyteczności zasady swobodnej oceny dowodów podkreśla sam Komentator w uwagach do wyroku (s. 160).

W przedostatnim rozdziale XI Autor odnosi się do wyroku c. Heredia Estaban z dnia 10 października 2023 r. dotyczącego niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich (kan. 1095, 3° KPK). W autorskich uwagach do wyroku ks. Góralski

podnosi, że turnus rotalny w zebranych materiale dowodowym uznał nieważność zawartego małżeństwa, w przeciwieństwie do sądu instancji pierwszej w Polsce. Turnus rotalny w odniesieniu do dowodzenia zaakcentował relacje świadków oraz opinie biegłych. Podkreślono przy tym, że ostatnie słowo należy do sędziego a nie do biegłego. Jeden z ponensów dodał, że dokonanie opinii na podstawie akt sprawy wymaga od eksperta pogłębionej wiedzy m.in. w zakresie antropologii chrześcijańskiej oraz zastosowania adekwatnych narzędzi badawczych.

W ostatnim zaś rozdziale Autor zainteresował się raz jeszcze poważnym brakiem rozeznania oceniającego (kan. 1095, 2° KPK), czyni to na kanwie wyroku c. Fischer z 28 listopada 2023 r. Akcentuje tutaj, za redaktorem orzeczenia, że przyczyny poważnego braku rozeznania nie należy mylić z prawdziwą określoną chorobą psychiczną. Wystarczy bowiem, aby kontrahent był dotknięty osobowością poważnie zaburzoną, albo nieuporządkowaną z powodu natury psychicznej, jak nerwice, osobowości zaburzone, poważna niedojrzałość psychoafektywna, z których może powstać nie tylko niezdolność do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich, lecz niekiedy mogą również stanąć na przeszkodzie wystarczającemu poznaniu i rozważeniu obowiązków małżeńskich (s. 180). Ostatecznie sędzia Fischer zreformował negatywne rozstrzygnięcie sądu pierwszej instancji w Polsce na rzecz pozytywnego stwierdzenia nieważności małżeństwa.

Mając na uwadze zaprezentowane wyżej wyroki, z całym przekonaniem można dostrzec pełen profesjonalizm ks. prof. Wojciecha Góralskiego. Należy podkreślić, że Autor, z punktu widzenia czytelnika, podjął się zagadnień trudnych i zawiłych. Mimo to nie brakuje w nich krytyki naukowej i wysokiego poziomu wnikliwości badawczej. Wartość dzieła podnosi fakt, że jest oparte na bogatej bazie źródłowej i najnowszej literaturze przedmiotu. Bez wątpliwości należy uznać, że recenzowana książka to kolejne *instrumentum*, które ma na celu niesienie pomocy zwłaszcza tym, którzy zajmują się orzecznictwem spraw małżeńskich. Wydaje się, że taki był zamiar Autora, skoro sam we wstępie stwierdza, że „w prawidłowym orzekaniu w sprawach *nullitatis matrimonii* przez trybunały niższych stopni jurysdykcji z pomocą przychodzi Trybunał Roty Rzymskiej”. Wyraźny brak podania celu publikacji może wynikać z faktu, że recenzowana publikacja jest już kolejną publikacją orzeczeń Roty Rzymskiej, tym razem z roku 2023.

Ks. dr hab. Paweł Kaleta, prof. KUL
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: pawel.kaleta@kul.pl
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6159-0997>